

Els espais degradats

EL CASC ANTIC DE GIRONELLA, per JOSEP M. BUSQUETS;
L'ARQUITECTURA INDUSTRIAL, per ROSA SERRA ROTÉS; SANT CORNELI,
per RAMON COROMINES i CAMP

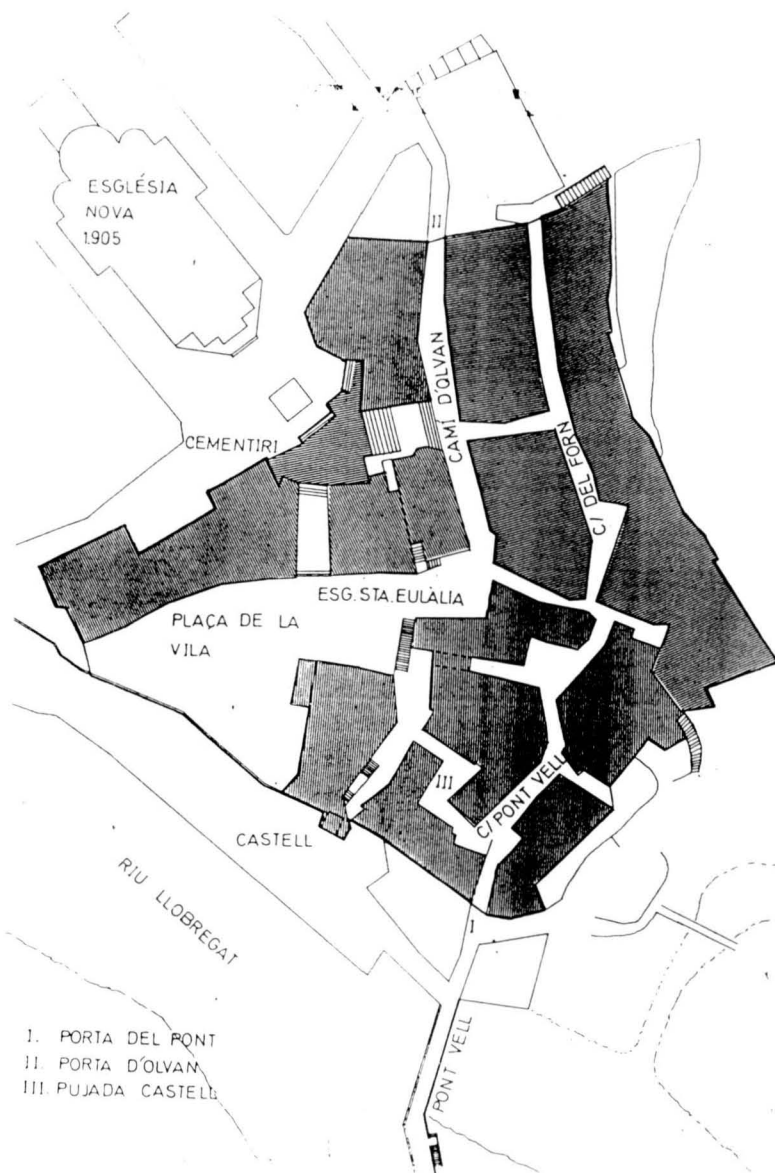
EL CASC ANTIC DE GIRONELLA

Els pobles del Berguedà, que experimentaren una prodigiosa industrialització en el darrer terç del segle passat amb la mineria, el ciment i, especialment, amb la indústria tèxtil i, com a conseqüència d'això, un important augment de riquesa, en molts casos esmerçaren aquesta en construir edificis nous, generalment separats dels nuclis primitius, i deixaren les antigues cases dels pobles a les classes socials menys dotades i, per tant, abocades a una progressiva degradació.

Si estudiéssim les causes d'aquesta degradació, ens adonaríem que es fruit d'un ventall de circumstàncies que podríem resumir en les següents: a) El pas del temps (que no perdona, segons diu la gent) b) Els conflictes bèl·lics c) La mala qualitat de velles construccions, ja que trobem cases amb portes, finestres i balcons adovellats, però que tenen les parets de rocs i terra d) Desconeixement i falta de sensibilitat vers el nostre passat e) Comodisme, ja que sempre resulta més fàcil construir de nou o fer-ho sense cap mirament, que adaptant-se a les característiques de l'edifici sobre el qual es treballa f) Falta o inadequació de disposicions municipals que regulin les obres en construccions seculares.

Un cas típic de tot això podria ser Gironella.

X. PONS/J. BUSQUETS

Reconstrucció hipotètica de la vila medieval de Gironella.

Els seus orígens medievals

Encara que Gironella és una de les parròquies del Berguedà esmentades en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell i que Rovira i Virgili diu que les parròquies que tenen per titular Sta. Eulàlia i altres denoten que llur fundació és anterior a la dominació dels francs⁽¹⁾, el primer document que coneixem en què es parla de Gironella com una comunitat plenament constituïda és un pergamí de l'arxiu parroquial, corresponent a l'any 1222. En ell se'n narra que Guillem de Lodoncel i la seva muller, Nina, venen i donen a Santa Eulàlia de Gironella i al capellà d'aquest lloc, Bernat, una de les cases que posseeixen dins la vila de Gironella, pel preu de 30 sous de moneda barcelonesa. Aquesta propietat termenejava, a l'orient, amb la casa de Fred Pastell; al migdia, amb altres cases del mateix venedor; a l'occident, amb un carrer i amb les cases de Pere de Gironella; i, a tramuntana, amb el cingle de la roca i amb les cases de Bernat de Portella. Aquest mateix Bernat de Portella i la seva muller, Blanca, com a senyors alodials de Gironella, donen a Santa Eulàlia el terç que els correspon per aquesta venda.

S'ha escrit en algun lloc que aquesta casa estava destinada a convertir-se en l'església vella de Sta. Eulàlia. Personalment no comparteixo aquest criteri, per dues raons: 1.- Si Santa Eulàlia de Gironella ja existia, com diu ben clar el document, no veig que hi hagués cap raó

per construir-ne una de nova. 2.- Si ens fixem amb els límits que es marquen per aquesta propietat, sembla que s'ha d'identificar amb alguna casa de l'actual carrer de la Pujada del Castell, que tenen a tramuntana la roca on hi ha construït el castell i el mateix castell, que deuria ser les propietats de Bernat de Portella.

A aquest nucli primitiu de Gironella, arrecerat sota el castell i l'església, s'hi arribava, no pas travessant el Llobregat per l'actual Pont Vell, sinó pel Pont de Sant Marc o del Diable, situat a cal Bassacs, i continuant pel pla de la vora esquerra del riu, fins a travessar la riera d'Olvan, dita abans de Llavaneres. Sembla que no fou fins a darreries del segle XIV, quan els barons de Pinós esdevingueren senyors de Gironella, que es construï el Pont Vell, d'estil gòtic, i que tenia una sola arcada en els seus inicis, ja que la profunditat del llit del riu no en devia fer necessàries més.

Per tal que la vila i el castell de Gironella creixessin i augmentessin de població, i per atendre la petició dels habitants d'aquest lloc, que li van demanar humilment, en Galceran de Pinós va signar un document a Bagà el dia 24 d'Octubre de l'any 1450, en què enfranchia i deslliurava de tots els mals usos que encara eren vigents per als habitants de la vila de Gironella⁽²⁾. És ben lògic aquest interès per fer créixer Gironella si tenim en compte que, en aquella època, els barons de Pinós gairebé no eren mai a Bagà i feien tantes o més estades a Gi-

ronella que a la capital de la baronia.

Per entrar dins la vila hi havia únicament dos portals, un situat en començar la pujada del carrer Pont Vell i l'altre al final del carrer d'Olvan, i les claus de les seves portes eren guardades pels batlles del baró, que les tancaven i obrien a l'hora que els convenia. Això fou motiu de reclamació per part dels vilatans que, en una assemblea mantinguda amb Galceran de Pinós i de Cardona el dia 29 de Març de 1552, dins l'església de Gironella, li demanaren que els permetés de tenir un portaler que els obrís les portes si marxaven de bon matí o si tornaven tard a la nit, cosa que els concedí el baró⁽³⁾.

A part els dos portals, la vila quedava completament tancada: a ponent i part de tramuntana pel cingle de roca tallada fins a baix el riu, i, pels altres costats era envoltada d'una muralla⁽⁴⁾ formada, en molts trossos, per les mateixes cases dels vilatans, que no tenien obertures cap a fora o les tenien a l'alçada convenient per impedir l'entrada des de l'exterior. Això ocasionà un conflicte entre el comú de la vila i un sastre anomenat Gonfaus, l'any 1621. Aquest va obrir una finestra a casa seva, que donava a la muralla, amb el permís del baró D. Francesc d'Agulló. El comú en va protestar davant del senyor, però, per no quedar-hi malament, van autoritzar que la finestra romangués oberta, amb la condició que el sastre hi havia de posar una reixa de ferro de gruix d'un polze i d'obertura entre cada ferro de tres a quatre polzes (un polze = 2,16 cm.)⁽⁵⁾.

Les guerres dels temps moderns

La Guerra de Successió fou especialment dura per Gironella a causa dels incendis que s'hi provocaren (el castell dels marquesos quedà tan mal parat, que no hi tornaren a residir mai més), i les fortes contribucions que es veié obligada a pagar la vila. Per un document de l'arxiu municipal, redactat l'any 1716, sabem que de les noranta-vuit cases que hi havia a la vila i terme de Gironella, vint-i-una eren deshabitades i els seus amos havien abandonat les cases i terres, perquè no podien pagar la contribució que els corresponia. I la necessitat de diners va arribar a tal punt, que els gironellencs es veieren obligats a empenyorar la creu de plata de l'església parroquial, per satisfer les contribucions que els exigien⁽⁶⁾. L'any 1718, Gironella quedà reduïda a 331 habitants.

La degradació del Casc Antic de Gironella és preocupant.

Però encara més devastadores per Gironella foren les Guerres Carlines del segle passat, que tan directament afectaren la nostra comarca. Primer fou l'enderrocament de cases situades a prop de la muralla, per evitar que servissin de parapet o defensa de les tropes contràries, al setembre de 1836⁽⁷⁾. Tot seguit l'abrandament que hi provocà el llunàtic Comte d'Espanya el mes de setembre de 1839, en veure que s'acostaven les forces isabelines, i que deixà tan enrunada Gironella, que Madoz en el seu diccionari, editat l'any 1849, en fa aquesta descripció: «*Hace pocos años se hallaba floreciente esta población, y contaba con más de 80 casas; mas, reducida a cenizas por el Conde de España en la última guerra civil, se diseminaron sus vecinos por los pueblos inmediatos, y los pocos que han vuelto habitan unos miserables albergues, que han podido habilitar para tener cubierto entre las ruinas; a lo cual contribuye generosamente el Marqués de Gironella y Senmanat, señor que era de este pueblo, cediendo al vecindario la piedra de su arruinado palacio, para que fabriquen casas*».

També va rebre Gironella en l'última Carlinada, quan el dia 5 de Gener de 1872 es produí un combat entre tropes carlines i nacionals; J. Botella i Carbonell en el seu llibre «La Guerra Civil en España» ens ho conta així: «*Las fuerzas de artillería habían auxiliado en la toma de Gironella a las de infantería. Los disparos causaron algún daño al caserío, y a los de Castells y Tristany, introduciendo algún desorden en sus filas, que produjo el abandono del pueblo, donde poco tiempo después penetraban los soldados vencedores, consiguiendo apagar el fuego que se había declarado de resultas de la resistencia en algunas casas*» (Pàg. 133).

La industrialització.

L'acabament de les Guerres Carlines coincidí, aproximadament, amb l'espectacular industrialització que es produí al Berguedà, i especialment a Gironella, en el darrer terç del segle XIX. Això feu que la riquesa produïda per aquesta industrialització molts gironellencs l'esmercessin en construir nous edificis fora de les muralles de la vila i no pas en rehabilitar adequadament antigues cases, malmeses pels anys i les maltempsades.

Així, doncs, la construcció de la carretera primer, i l'arribada del ferrocarril

ARXIU

L'assalt carlí a Gironella del 1872.

uns anys després, ocasionà que es multipliquessin les edificacions al llarg del seu recorregut i que, poc a poc, l'activitat urbana de Gironella es traslladés a la banda dreta del Llobregat, de tal manera que, quan es decidí construir una església nova a derreries del segle XIX, ja se suscitaren fortes discussions sobre el lloc de la seva edificació, si dalt el poble o si vora la carretera.

Fins i tot sorgí un cert antagonisme entre els habitants de la vila i els del «barri de la Carretera, com els deien aleshores; així ho proven dos exemples: 1.- Quan el farmacèutic Joan Torrentó, que tenia el seu establiment al carrer del Pont n.º 14, decidí traslladar-se a la Carretera, patí durant dos o tres anys el sistemàtic boicot de tots els habitants de la vila vella, que no s'acostaven per res a la seva nova farmacia⁽⁸⁾. 2.- En suscitar-se la necessitat de construir un safareig públic a Gironella, sent batlle el Sr. Curtichs, es decidí edificar-lo a la roca que hi ha al mig del riu, lloc equidistant dels dos nuclis de població, per tal que ningú se sentís afavorit o discriminat⁽⁹⁾.

Durant aquest segle el procés disgregador ha continuat, i s'ha ampliat extraordinàriament el primitiu barri de la Carretera; i n'han nascut de nous al Cap del Pla, Carretera de Vic, Bonavista, Carretera de Casseres, Pont de les Eres i el més apartat de Cal Ramons; aquest fet ha provocat el progressiu abandó del nucli primitiu de Gironella on, per manca d'ordenances municipals, en molts casos s'ha contruït i reconstuït sense cap respecte al passat. Així podem veure cases en deplorable estat de conservació, portes de ferro o d'alumini ocupant el

lloc d'antigues portalades, uniformadores capes d'arrebossat tapant venerables pedres, etc.

Gràcies a Déu, sembla que aquest criteri canvien últimament, com ho demostra l'empedrat que s'ha dut a terme al terra dels carrers del nucli antic; les reformes fetes a la Casa de la Vila, antic castell, respectant i conservant els pocs vestigis que en quedaven. S'està restaurant la primitiva església de Santa Eulàlia, per adequar-la a noves utilitats. En algunes cases particulars tornen a aparèixer portes adovellades, i llindes de pedra de sota gruixudes capes d'arrebossat. I el que és més interessant: a l'Ajuntament se'ns ha informat que s'estant redactant unes disposicions municipals que regularan les construccions o reformes permeses al nucli antic de Gironella, per recuperar-ne el que sigui possible i evitar nous disbarats.

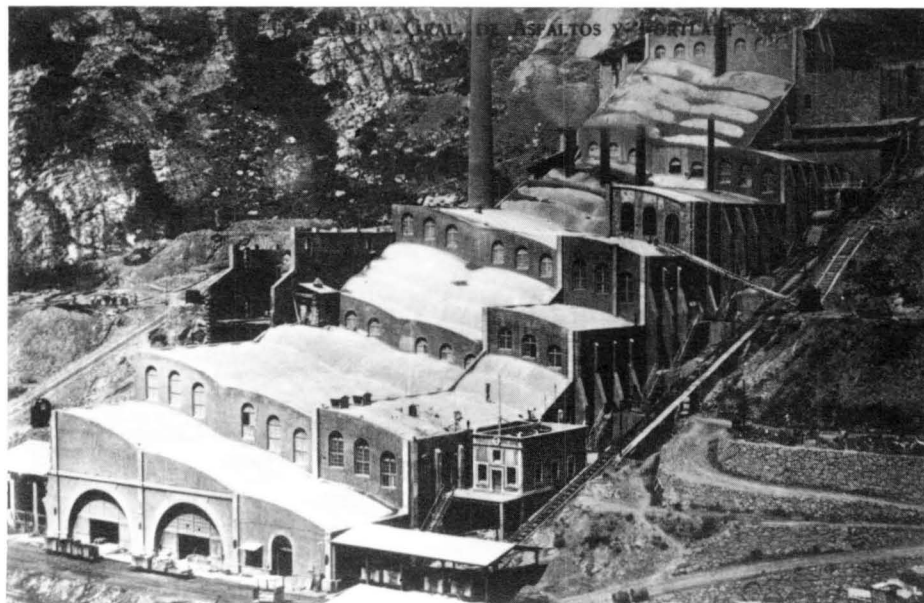
NOTES:

- (1) «Història de Catalunya», vol. III, pàg. 74.
- (2) Serra i Vilaró, Baronies II, pàg. 341.
- (3) Arxiu Municipal «Llibre dels Privilegis».
- (4) De l'existència de muralles a Gironella ja en tenim constància per un pergami de l'arxiu parroquial redactat el 20 de Març de l'any 1367, en què Bartomeua Mirandes redacta el seu testament i, entre clàusules, especifica: «Dimitto... uxor filii mei, illas domos meas quas habeo in castro de Gerundella, que se tenent cum muro dicti castri».
- (5) Arxiu Municipal «Llibre dels Consells».
- (6) Arxiu Municipal documents solts.
- (7) Arxiu Municipal «Libro de Actas y Acuerdos de su Ayuntamiento».
- (8) Informació facilitada per l'actual propietari.
- (9) Escrits de Mn. Bover 9-11-1964.

Josep Busquets Castella.

ARXIU LUIGI

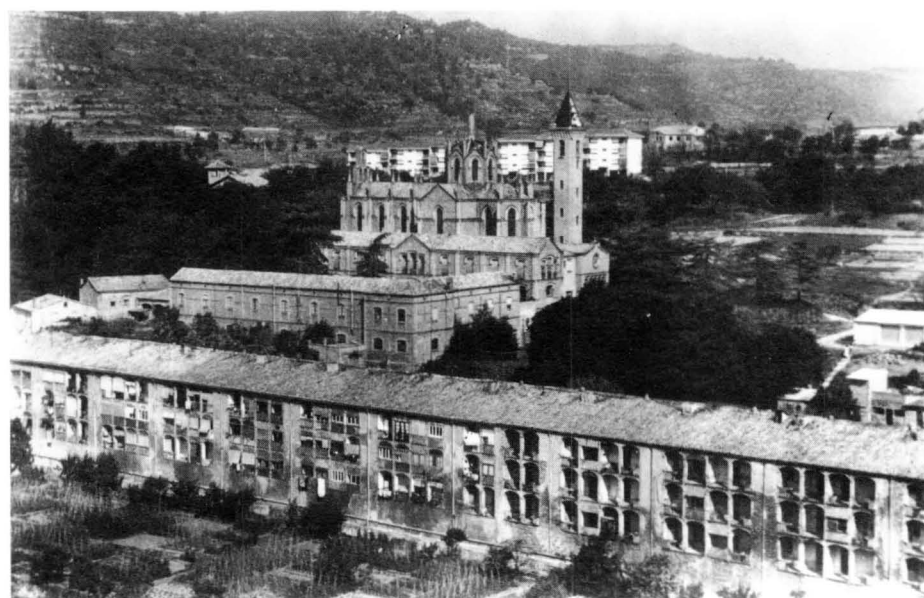
El Clot del Moro l'any 1920.

R. VILADÉS

El Clot del Moro, avui.

R. VILADÉS

La Colònia Pons.

L'ARQUITECTURA INDUSTRIAL

El Berguedà és una comarca especialment rica en construccions del passat industrial, especialment del període conegut com a Revolució Industrial; malauradament aquest Patrimoni està molt abandonat i fins i tot gens considerat. Quan es parla de Patrimoni Arquitectònic mai no es pensa en els molins, en les fargues, en les colònies (tèxtils i minera), en els antics complexos miners, etc.)

Moltes d'aquestes construccions industrials sobrepassen els cent anys d'història i són testimonis d'uns canvis substancials en la manera de treballar, de viure, de pensar i d'actuar de la gent de la comarca. Si aquest Patrimoni per si mateix ja no es valorat com a tal, des de la crisi del tèxtil dels anys seixanta i de la més recent de la mineria, la seva degradació ha sigut espectacular. Amb el tancament de moltes fàbriques els edificis han esdevingut ràpidament ruïnosa, i en el cas de les colònies s'han perdut serveis i s'han despoblat progressivament.

Així edificis industrials d'un valor inqüestionable semblen abocats a la desaparició. Un dels exemples més evidents és l'antiga fàbrica de Cement del Clot del Moro (terme municipal de Castellar de N'Hug) ⁽¹⁾, malgrat que hi ha el projecte de crear un «tren turístic» que recuperi una part del trajecte del vell carrilet de vapor que des de Guardiola de Berguedà arribava al Clot del Moro. Aquest projecte inclou l'adequació d'una part de l'antiga fàbrica de Cement com a Museu del tren; fins al moment tot és només un projecte a llarg termini encara que poc a poc arribin a l'Alt Berguedà màquines de tren que formaran part del Museu. Carles Salmerón i Manel Camp ⁽²⁾ parlant del Clot del Moro i la seva relació amb el futur «tren turístic» diuen: «La fàbrica de ciment del Clot del Moro va sofrir la mateixa sort que el carrilet uns quants anys més tard, i si bé ha estat preservada aquesta mostra, peça única de l'arqueologia industrial de Catalunya, que anirà lligada amb la reobertura del carrilet en el tram Pobla de Lillet-Castellar de N'Hug, com a ferrocarril turístic, la seva conservació serà molt laboriosa a causa de la grandària de les instal·lacions i del cost de la seva restauració». Malauradament els anys van passant i no s'avança gens en aquest tema; això agreuja considerablement el proble-

ma econòmic que suposa recuperar el Clot del Moro.

Si és molt difícil avançar en la recuperació del Clot del Moro (tot i l'existència d'un projecte acceptat, de l'esforç i la il·lusió de Carles Salmerón, Joan Casanovas i de la gent de la Pobla de Lillet i de Castellar de N'Hug), sembla impossible poder recuperar altres conjunts industrials, importants també, però que no han tingut la promoció ni la bona conjuntura de l'exemple esmentat.

Evidentment ens referim al cas de les Colònies Industrials. La situació és especialment crítica en algunes, sobretot les Colònies (i també conjunts industrials complexes que no es poden definir com a tals) que varen veure tancar les seves fàbriques a la dècada dels seixanta. Aquest és el cas de La Plana (Avià), la Colònia Monegal —coneguda ara amb el nom de l'Ametlla de Casserres— (Casserres) i Cal Casas (Puig-reig); malgrat que a la Plana i l'Ametlla de Casserres (l'església és obra de l'arquitecte modernista Alexandre Soler i March) s'ha recuperat mínimament l'activitat industrial de les seves instal·lacions, aquestes ja no són, arquitectònicament, el que eren quan les colònies funcionaven; no cal dir que la situació dels habitatges i dels serveis s'ha degradat molt. Pel que fa a Cal Casas, en quedar integrada dins el nucli urbà de Puig-reig la seva conservació és molt millor.

Un dels exemples més preocupants és el de l'antiga colònia Manent, coneguda també com a Cal riera (Puig-reig); l'empresa va tancar les portes l'any 1978 i malgrat que l'any 1982 la fàbrica fou venuda a la família Gonfaus, ara només dóna feina a una trentena de persones. A partir de l'any 1978 la colònia va començar la seva lenta, però progressiva, degradació; els habitatges, dels quals es deconeix amb certesa qui n'és el propietari⁽³⁾, són vells i mig abandonats. La vella colònia no té cap dels antics serveis; l'ajuntament de Puig-reig hi fa les inversions estrictament necessàries (servei d'aigua, recollida d'escombreries i enllumenat públic) i li és força difícil cobrar els impostos de la gent que hi viu. Els 232 habitants que hi viuen encara no tenien a finals de l'any 1987 ni una sola cabina telefònica.

I és que la degradació de les antigues colònies Industrials, especialment les que han tancat les seves fàbriques, és molt greu a Puig-reig, no solament perquè suposa l'índex d'atur més elevat de tota la comarca⁽⁴⁾ sinó també perquè s'està de-

gradant un important Patrimoni Arquitectònic i Urbanístic.

La Colònia Vidal (tancada l'any 1980) n'és un altre exemple; la colònia fou fundada a començament del segle XX i és un exemple urbanístic excepcional ja que la fàbrica (una de les més interessants arquitectònicament de la comarca) i una part de la mateixa colònia foren dissenyades per l'enginyer i propietari Vicenç Vidal i Casacuberta; el convent i l'Escola per Vives Figuerola i el Patronat (Teatre i Café) per l'arquitecte Tintoré. Sortosament la família Vidal intenta donar a la Colònia una nova empenta: en els últims temps s'està rehabilitant i s'han posat a la venda o a lloguer antics habitatges; s'han fet importants obres d'acondicionament al Café i a la zona propera d'esbarjo. El Patronat Comarcal de Turisme (depenent del Consell Comarcal del Berguedà) crearà a la zona de l'antiga estació un interessant complex d'informació comarcal, amb una forta inversió econòmica. El mateix Ajuntament de Puig-reig ha decidit declarar els terrenys de la Colònia, Zona Industrial. Tot això, juntament amb les importants obres de la variant de Puig-reig (la qual comença a la mateixa Colònia) pot donar una nova vida a l'indret.

I és que cal tenir clar que les antigues Colònies i fins hi tot edificis industrials aïllats, poden acollir altres activitats econòmiques (no necessàriament tèxtils), culturals i cíviques. N'és un exemple la recent creada Escola Polivalent de Cal Pons, ubicada en l'antic edifici del convent i casa de les noies de la Colònia⁽⁵⁾.

Algunes de les Colònies conserven gran part de les característiques dels anys en què foren fundades; són les que, malgrat els moments difícils, han aconseguit superar la crisi: L'Ametlla de Merola, Cal Prat, i en menor grau Cal Pons.

La situació de la Colònia Viladomiu Nou és també crítica; des de la suspensió de pagaments de l'any 1982⁽⁶⁾ la Colònia ha passat a ser «terra de ningú»⁽⁷⁾; l'Ajuntament de Gironella no hi fa gairebé cap servei (únicament recollida d'escombreries); aquests són coberts mínimament per l'Associació de veïns que mitjançant una quota anual (pagada per la majoria de famílies) garantitza el servei de l'ATS i la neteja dels carrers.

El mateix pot succeir aviat a Cal Marçal (Puig-reig) i Viladomiu Vell, com a conseqüència de l'última crisi, declarada ja imminent aquest estiu. I és que «el mal de la Crisi Industrial» el poden patir totes les colònies i totes les fàbriques tèxtils de la comarca i per tant, l'abandonament d'un important patrimoni que pot ésser salvat amb l'adequació d'aquests espais existents per altres tasques, espais que, per altra part, molts dels nostres pobles necessiten. Els habitatges dignament rehabilitats poden continuar acollint famílies si es mantenen a le colònies uns serveis mínims. Com a exemple cal esmentar la dignificació dels grups d'habitatges «Sant Josep» de la Colònia Rosal, i dels seu entorn, obra feta per Ferran Besa (arquitecte) i Josep M. Lozano (arquitecte tècnic). Al costat d'aquestes obres reeixides cal fer notar també obres que han malmès terriblement edificis no-

R. VILADÉS

La Colònia Prat.

L'església de la Colònia Viladomiu Vell.

tables quan aquests es varen acondicionar a nous usos; aquest és el cas de la malaguanyada torre modernista de Cal Bas-sacs, obra de l'arquitecte Alexandre Soler i March.

En aquest mateix sentit valorem la iniciativa del grup «Colònies i Barris» de Puig-reig, el qual va obtenir dos regidors a les últimes eleccions municipals, i que va néixer per tal d'intentar trobar una solució als greus problemes, a voltes oblidats, d'aquests nuclis urbans.

NOTES:

- (1) J. BASEGOSA NONELL: *El Clot del Moro*, a «La Vanguardia», 2 de febrer de 1982.
- (2) Rosa SERRA i ROTÉS: *El Clot del Moro, un conjunt Modernista a recuperar*, a «L'Erol», n.2, any 1, Berga, setembre de 1982, pàgs. 31-33.
- (3) Carles SALMERON i Manel CAMPS: *Rehabilitació del ferrocarril de la Pobla de Lillet a Castellar de N'Hug. L'Alt Berguedà acollirà el primer «tren turístic» de Catalunya*, a «Espais, revista del Departament de Política Territorial i Obres Públiques», núm. 2 novembre-desembre 1986, pàgs. 36-39.
- (4) Albert OBRADORS: *Cal Manen: la lenta agonia d'una colònia que ningú no sap de qui és*, a «Regió-7», 15 de desembre de 1987.
- (5) Anna SANTASUSANA: *La Crisi Industrial a Puig-reig*, a «El Vilatà», núm. 36, any V, Gener-Febrer de 1985.
- (6) Rosa SERRA i Ramon VILADÉS: *La Colònia Pons de Puig-reig (1875-1987)*, «Els llibres de l'Àmbit», núm. 1, Àmbit de Recerques del Berguedà - Edicions de l'Albí, Berga 1987.
- (7) *Suspensió de pagaments a l'Empresa més important de Gironella. Què ha passat a S.A. Viladomiu?*, a «El Vilatà», núm. 16, octubre de 1982.
- (8) R.V.: *Viladomiu Nou: l'Ajuntament de Gironella no hi presta cap servei*, a «El Vilatà», núm. 55, Estiu 1987.

ELS ORÍGENS DE LA COLÒNIA MINERA: QUI LA VA CONSTRUIR, QUAN I AMB QUINA FINALITAT

L'any 1895 l'enginyer Sr. José Enrique de Olano i Loyzaga, procedent d'una prestigiosa família d'industrials del País Basc, domiciliat a Barcelona, es va fer càrrec de tot l'actiu i passiu de la Societat «Ferrocarril i Minas de Berga» al interposar-se al decret d'embarg que contra aquesta Societat promogué la companyia italiana «Garavetti, Wallino, Bovio i Companyia».

Conscient de la importància de les reserves d'aquesta conca carbonífera, la demanda de carbó cada vegada més notable i el perllongament del tren d'Olvan a Guardiola que ja s'albirava —i de la qual ell mateix en fou un impulsor— donaria sortida al carbó de l'Alt Llobregat a uns preus més competitius del què havien estat fins aleshores, i així poder competir amb els carbons anglesos que formien el mercat de Barcelona. Aquestes foren, sens dubte, les raons per les quals el Sr. Olano s'apropià d'aquesta Societat.

Lògicament, si es té en compte la situació aïllada d'aquest indret, en una època mancada de comunicacions, una de les primeres coses a tenir en compte en una planificació seriosa per tal de millorar les instal·lacions existents, era procurar habitatges adients a prop de la mina perquè els nous treballadors s'hi poguessin establir amb llurs famílies. És, doncs, en el període comprès entre aquesta data de 1895 i 1911 en què es constitueix l'empresa Carbons de Berga, S.A.; amb aportacions d'altres accionistes es construeix una bona part de la colònia de Sant Corneli i les veïnes de Sant Josep i La Consolació, que junt amb les instal·lacions auxiliars pròpies d'aquesta indústria davallen esglaonadament des de Sant Corneli (990 m.) fins a l'estació —avui desapareguda— de Ferrocarrils Catalans (642 m.). Tot plegat forma el complex de Carbons de Berga, que amb el nom de Figols les Mines, nom amb què fou batejada l'estació, encara que no tingui res a veure amb el municipi de Figols, ja que pertany al municipi de Cercs. La resta dels edificis es construïren a partir del 1911.

Molt probablement abans de 1895, quan el carbó d'aquests indret era explotat per la societat «Ferrocarril y Minas de Berga» ja existia una petita colònia de

miners allotjats a la casa baixa del carrer de La Font (n.º 1 de La Gran Via) i la més petita del Serrat dels bous (n.º 1 Barriada de Tilos) que segons versió popular construïren els italians; tot plegat uns 24 habitatges. A més d'aquestes dues cases hi havia la cantina vella, situada una mica per damunt de la bocamina Sant Romà, i també una altra anomenada cal Quel per al servei del personal de les explotacions que hi havia al capdamunt del torrent de La Frau, prop del cementiri actual. Per tant si ens atenim estrictament al seu origen com a colònia, les seves arrels les hem de trobar en aquests quatre edificis. L'ermita de St. Corneli ja és esmentada al s. XI amb el nom de St. Ciprià de Figols, la casa Capdevila i el molí.

Característiques dels edificis

En general es tracta d'edificis de planta allargassada d'un o dos pisos, que disposen de 12, 14 o bé 18 habitatges, als quals s'hi accedeix mitjançant galeries exteriors situades al darrera on hi ha ubicades les comunes. Les parets de pedra vista i l'emmarcament de portes i finestres amb maó, així com la repetició successiva dels alineaments de finestres a les façanes davanteres són la nota predominant del seu aspecte exterior.

Quant als habitatges, la descripció no pot ser més senzilla: consten normalment de cuina-menjador i tres habitacions, encara que n'hi ha de més petites que solament en tenen dues. La cuina-menjador és l'espai més gran del pis, on hi ha uns fogons amb cuina econòmica, pica i armari raconer, però no disposen d'aigua corrent, la qual s'ha d'anar a buscar a les fonts públiques distribuïdes per la colònia. Són, doncs, pisos que si es té en compte les condicions de la majoria d'habitatges del món rural a l'època en que foren construïts —i d'on procedia la gent que els habità— oferien uns notables avantatges: un preu de lloguer simbòlic, el carbó gratuït i també, llavors, la llum; però avui han quedat totalment desactualitzats; no compleixen els requisits sanitaris més indispensables. S'exceptua, però, d'aquesta descripció el carrer de Sta. Cecília, que fou construït a la dècada dels anys 50, format per dues cases d'un i dos pisos amb 12 i 27 habitatges respectivament, amb les condicions d'habitabilitat llavors en vigència. També el carrer de l'oficina i de l'economat construït després de 1911, format

per tres edificis, té unes notables millores respecte als altres.

La colònia de Sant Corneli està formada per 18 blocs amb un total de 253 habitatges.

Estat actual de conservació

A principis de la dècada dels anys seixanta les perspectives de treball a l'Alt Berguedà, que fins aleshores havien estat representades majorment per la mineria, començaven a minvar; paral·lelament en altres comarques més desenvolupades industrialment, principalment al Vallès occidental, la demanda de mà d'obra creixia per moments; aquesta situació va fer que s'iniciés un èxode que afectà tota la comarca, però especialment a aquestes colònies on la mina era l'únic recurs.

A Sant Corneli, on pocs anys abans s'havia assolit el major nombre d'habitants del seu historial, la davallada fou notable. S'ha de tenir en compte, però, que encara que en el seu inici el motiu principal fou les poques possibilitats de treball que ofería aquest lloc, el que hi ajudà molt i, a la llarga també hagués produït el mateix efecte, fou el seu estat general: carretera d'accés, serveis i habitatges. La colònia, projectada en una època en què les condicions indispensables que es requerien eren mínimes, va quedar desactualitzada. Perdut ja fa anys el sentit per la qual fou creada, l'empresa propietària tampoc no es va voler fer càrrec de les grans despeses que la seva actualització requeria, i es va limitar, solament a la seva conservació. Això va fer que una gran part de les famílies que varen romandre a Sant Corneli, una vegada assegurat el treball per uns quants anys més amb la construcció de la Central Tèrmica de Cercs, busquessin millors condicions de vida i s'establissin als pobles veïns, la gran majoria, a Berga.

Tot plegat ha fet que en l'espai d'uns 28 anys escassos es passés d'una població d'un 1106 habitants als 220 aprox. que té en l'actualitat, oferint el tris aspecte que aquestes situacions provoquen, agreujades en aquest cas per les condicions ambientals de l'entorn: durant 24 anys la fàbrica de ciment, la central tèrmica, escombreres i darrerament les explotacions de carbó a cel obert, que han regirat i desforestat indrets gairebé de la mateixa colònia. Malgrat tot, però, la solidesa dels seus edificis, alguns d'ells d'ex-

cel·lent qualitat, i el fet que no s'hagi abandonat del tot ha permès —exceptuant algun dels seus blocs més vells— que el seu estat general encara sigui satisfactori. No es pot dir el mateix de Sant Josep i La consolació que, en restar totalment deshabitades, les seves teulades ja comencen a presentar indicis d'esfondrament.

Possibilitats de dignificació de la colònia

La idea per part de l'empresa Carbons de Berga, S.A. de posar a la venda a uns

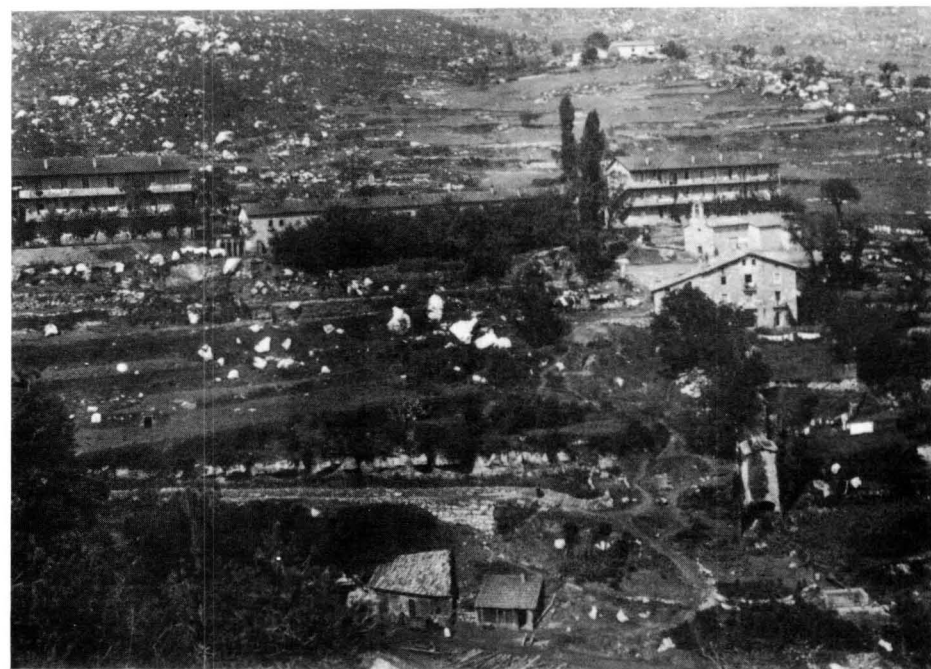
preus mòdics els pisos de Sant Corneli ha fet que la majoria dels seus estadants els hagin comprats, i també d'altres famílies que no hi viuen, però que directament o indirecta estan vinculades a aquest lloc, escollint-lo per passar uns dies d'esbarjo.

Segons sembla, aquesta oferta ha tingut una bona acollida, ja que exceptuant la casa més vella del Serrat dels Bous, que segons sembla s'ha d'enderrocar i alguns pisos del carrer Porvenir que s'han desestimat com habitables, la resta són gairebé venuts.

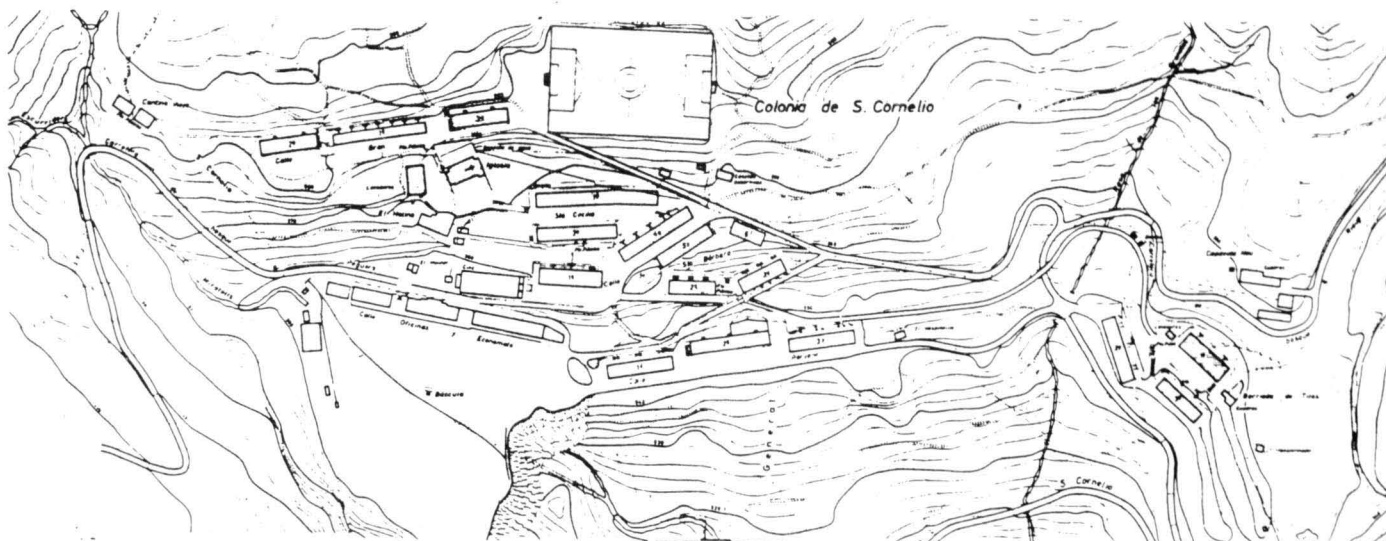
El contracte privat entre Carbons de Berga, S.A. i l'Ajuntament de Cercs, so-

Fígols les Mines l'any 1920, amb l'estació del tren, els dipòsits de carbó, l'església de Sant Josep, la Consolació i la torre.

Sant Corneli els primers anys del s. XX.

La Colònia minera.

bre terrenys d'ús públic, ha permès que el municipi es faci càrrec dels diferents serveis: carrers, enllumenat, clavegueram i xarxa d'aigües; aquest últim ha estat el servei més substancial i indispensable, ja que permetrà disposar d'aigua corrent a tots els pisos.

Sens dubte això ajudarà a la conservació de la colònia, la qual cosa difícilment s'hagués realitzat de no haver-se produït aquesta venda.

Importància arquitectònica i històrica

En general no es pot anar a buscar rellevança, al referir-nos a uns edificis dissenyats per albergar a un nombre determinat de famílies d'obrers, on l'objectiu principal és el sentit pràctic i l'aprofitament de l'espai, amb absència de tota mena d'ornamentació. No obstant, hem de fer esment de les tres cases del car-

rer de l'Economat i alguna altra del carrer Santa Bàrbara, construïdes després de 1911, on les parets de pedra vista de les seves façanes són de gran qualitat, formades per alineaments de carreus de mides iguals que combinen perfectament amb l'obra de maó amb què són realitzats els emmarcaments de portes, finestres i cantonades —amb disposició de merlet— i els alineaments perimetrals que defineixen el nivell dels sotres de cada pis, realitzat tot en perfecta harmonia.

Des del punt de vista històric la colònia de Sant Corneli a l'Alt Berguedà i la de Surroca (Ogassa) al Ripollès, molt probablement siguin els primers nuclis d'establiment de miners del Principat.

Amb l'adquisició el 1895, per part del Sr. Olano, de les explotacions existents, ubicades llavors a Sant Corneli, la colònia fou notablement ampliada i es van construir les veïnes de la Consolació i Sant Josep, les quals formaren el conjunt anomenat Fígols les Mines, i es van convertir en la principal explotació de carbó de Catalunya.

L'intent revolucionari del gener de 1932 que motivà la intervenció de l'exèrcit, fent que els noms de Fígols i Sant Corneli apareguessin al primer pla de l'actualitat nacional com a capdavaners en l'intent d'implantar un comunisme lliibertari.

La planificació adient que, sortosa-

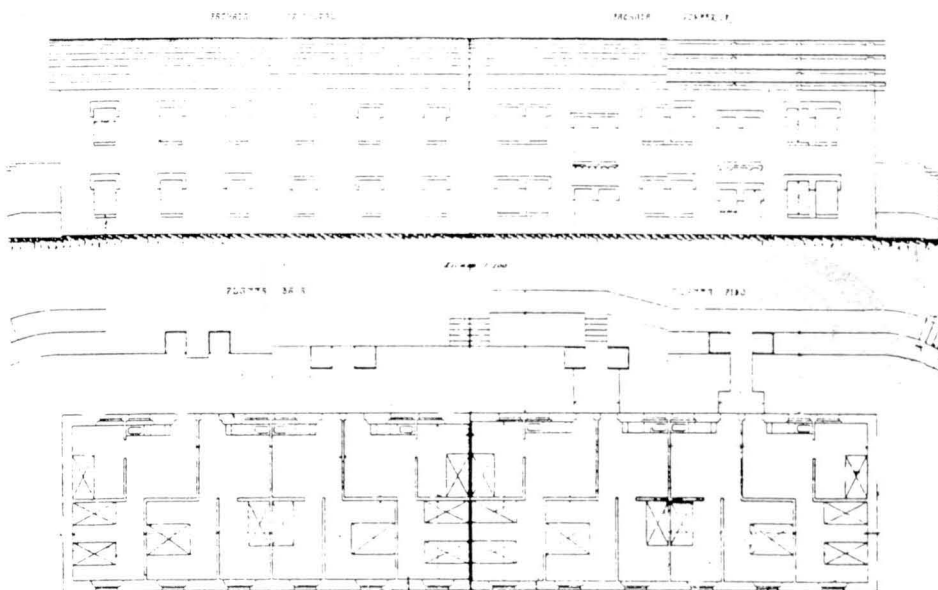
La Colònia minera de Sant Corneli, avui.

ment, quedà enllestida de les explotacions una vegada acabada la guerra i l'increment de demanda de carbó en els anys posteriors, permeteren ampliar notablement la plantilla, donant treball i acolliment a un gran nombre de novins, la major part d'Andalusia. Les colònies de Carbons de Berga, S.A. quedaren insuficients, i es va haver d'ampliar amb tres blocs més els anys quaranta, i un més els anys cinquanta a Sant Salvador de la Vedella.

També, tal com s'ha dit suara, en la mateixa dècada dels cinquanta la colònia de Sant Corneli fou engrandida; és el 1960 quan assoleix la màxima població amb 1106 habitants, amb representació gairebé de totes les regions de l'Estat, amb modèlica convivència i germanor.

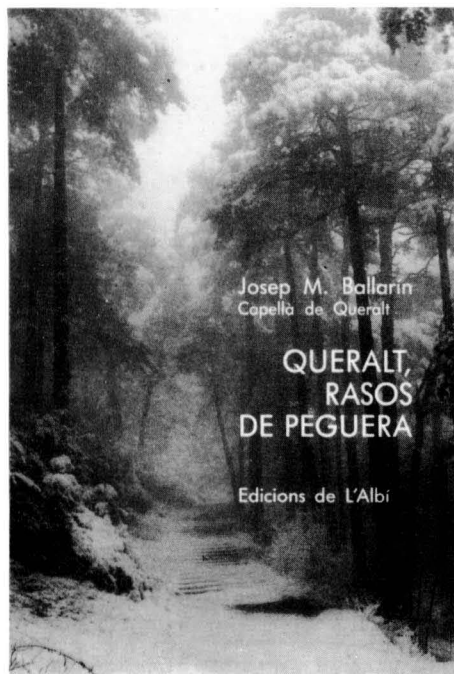
Ramon Coronimas i Camp

ARXIU COROMINES

Planta i alçat dels pisos de la colònia.

Edicions de L'Albí - Berga

QUERALT, RASOS DE PEGUERA
de Josep M. Ballarín.

Un suggerent i fascinant itinerari per les nostres contrades, de la mà d'un dels nostres millors prosistes, en el trentè aniversari de la seva estada al santuari de Queralt. 150 pàgs. Il·lustrat amb més de 60 fotografies en color i blanc i negre. Berga, 1988.

Ja coneixeu les seves aventures?

MING, PING, I LES SIRENES

Mitos Stampa

Il·lustracions de Teresa Trulls

La Llúpia, 1

La llegenda Xina i les sirenes de la Mediterrània, en un prodigiós viatge de Ming i el seu gos Ping, en globus.

EL BRUIXOT DELS TRES CINTURONS D'ACER

Climent Forner

Il·lustracions de Mercè Fondevila

La Llúpia, 2

Apassionant aventura del fill del rei Martí, Arnald i els seus companys per alliberar la princesa Carmesina presonera del Bruixot.

Edicions de l'Albí. C/ Àngels, 9 - Tel. 821 00 64 - 08600 - BERGA